

Джерело: <https://www.schoollife.org.ua/554-2019/>

**...В житті добро й зло не так чітко розмежовуються, буває й «добро»
нелюдське, буває й зло вбирається в приємні шати...**

В. Дончик

УРОК ПОЗАКЛАСНОГО ЧИТАННЯ

ЄВГЕН ГУЦАЛО «СІМ'Я ДИКОЇ КАЧКИ» ТВІР ПРО ЛЮДИНУ І СВІТ КРИЗЬ ПРИЗМУ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ПРОБЛЕМ

Опрацювавши матеріали уроку, ви познайомитеся з твором Євгена Гуцала «Сім'я дикої качки», з'ясуєте ідейно-тематичне спрямування, особливості композиції, сюжет оповідання; відкриєте для себе світ цікавої та незвіданої природи, секрети дбайливого ставлення до тварин і рослин.

Яку красу дарує нам природа! Кожний бачить в ній щось особливе, чарівне. З щедрістю людина приймає дари матінки-природи. Квіти, ягоди, гриби, горіхи, свіже повітря, лікарські рослини, спів пташок, в річці — багато риби, раків. Придивиться навколо — все для неї. А чи завжди люди вдячні їй?

Фольклорний калейдоскоп

Пригадайте прислів'я, приказки та висловлювання видатних людей про природу.

Спостереження над побудовою твору.

Зверніть увагу, як майстерно побудовано твір, як у ньому всі компоненти взаємопов'язані, для розкриття теми та ідеї працює кожна художня деталь.

« Добре дихалося зранку в старому дубовому лісі. Повітря пахло зволженим листям, воно голубіло між стовбурами, і далина над верхівками дерев була кришталеву чиста, кришталеву дзвінка.

Юрко йшов по стежині, що пролягала між заростями кінського щавлю, що світилася білим піском поміж великими, із тремткими краплинами в жолобках, лопухами, і в його душі було так само ранково й прохолодно, як у літньому лісі».

Письменник не дарма починає свій твір з опису ранку. Для того щоб передати велику любов до рідної землі, її багатства й краси, передати настрої, душевний стан хлопчика Юрка.

«В дзеркало ріки дивилось і не могло на себе надивитись небо».

Відповідно до розвитку подій змінюється і пейзаж. Юрко засмучений повертається з порожніми руками, ще й Тося причепилася, буде розказувати всім, який він невдалий рибалка. І „повітря посухшало, блакить між стовбурами зблякла”.

Незабаром діти побачили дику качку з каченятами.

«Поміж кущами йшла качка, а за нею — цілий виводок каченят. Спершу Юрко подумав, що то свійські, але потому, як качка витягувала шию, як сторожко озиралась, якими дрібненькими полохливими клубочками котились каченята по землі, зрозумів, що то дикі».

Словникова робота

Сім'я - група людей, що складається з чоловіка, жінки, дітей та інших близьких родичів, які живуть разом; родина, сімейство, фамілія, посімейство.

Свійський - живе при людях, не дикий (про птахів, тварин); звик до людини; приручений;

Дикий - який перебуває у первісному природному стані, живе на волі, не приручений, на відміну від свійського.

Коли ми вживаємо слово «качка», то насправді маємо на увазі дуже велику різноманітність птахів, від знайомих мешканців пташиного двору до диких мандрівників по небу. Сімейство качок включає лебедів, гусей та різноманітні види качок.

Більшість диких качок мешкає у північних районах нашої планети. Тільки зимою вони прилітають до південних районів. Але на півдні вони залишаються короткий час. Як тільки починає танути лід на півночі, птахи повертаються додому — у водоймища, ріки, болота, на береги озер і морське узбережжя, де вони люблять мешкати.

Качки без проблем плавають у крижаній воді. Причиною того, що вони утримуються на плаву, є те, що тіло качки щільно покрите водонепроникним пір'ям. Залоза, що знаходиться біля хвоста, виділяє маслянисту рідину, яка змочує пір'я. Під ним є товстий шар пуху. Навіть перетинчасті лапи качок захищають їх від холодної зими: оскільки в них немає ні кровоносних судин, ні нервів, вони просто не відчують холоду.

Лапи качок розташовані позаду тулуба, що дозволяє їм чудово плавати, а на суші додає характерну ходу перевальцем. Качки можуть швидко пересуватися у повітрі та в коротких перельотах розвивають швидкість до 112 км на годину!

Більшість качок будує гнізда на землі біля води. Вони викладають їх ніжними рослинами та приминають своїми грудьми. Самиці гріють своїми грудьми яйця при висиджуванні. Качка відкладає від 6 до 14 яєць і сама сидить на них.

Птахи линяють після шлюбного періоду. Доти, доки не відросте пір'я на крилах, вони не можуть літати. Щоб захистити себе в цей час від ворогів, вони стають дуже тихими, роблять усе, щоб не привертати до себе уваги.

У всьому світі існує близько 160 видів качок, і вони мешкають на всіх континентах, крім Антарктиди.

(Із книги «Світ навколо нас. Тварини»)

Хвилинка-цікавинка.

- Чи знаєте ви, що найморозостійкіші птахи - це качки й гуси? Вони

можуть переносити температуру до -110°C !

Юрко, кинувши вудочку, починає ловити пташенят, як же поводить себе качка-мати в цей момент? («...Не наважуючись покинути дітей, не злітала в повітря, вона кидалася то туди, то сюди, захищаючи їх... качка злетіла вгору. ...Од річки долетів розпачливий материн крик. ... Зовсім близько пролетіла качка, сіла на землю, пробігла в напрямку до дітей,— і знову зірвалася, гнана страхом і розпукою»). Про що говорить така поведінка качки?

Справді, виявляється, для Юрка ці дрібненькі полохливі клубочки лише забавка, іграшка, якою він хоче похизуватися перед своїми товаришами у місті, аби викликати їхні заздрощі. У творі є ще одне підтвердження цієї думки. Коли пташенята *“в’яли, як рослини в спеку”*, для Юрка вони одразу ж стають *“нецікаві”*. (Страшне слово з огляду на те, що мова йде про живих істот, які вмирають!).

Звернімо увагу: Юрка крик сірої качки *“нітрохи не схвилював”*, а Тосі він вчувається довго-довго. Автор починає відкривати *“завісу таємничості”*: що ж привабило дівчинку до Юрка. Слухаючи його розповіді про місто, де сама ніколи не була, дівчинка зачарувалася, їй *“здавалося, що на неї падає чарівливе* [звернімо увагу на це слово: здавалося б, майже однозвучне з *“чарівне”*, але ж ні] *світло його знань”*. Юрко вміє розповідати, а ще любить похизуватися. Автор уже повідомив нам, що Юркові спочатку дуже подобалася увага дівчинки.

З цього ж епізоду ми дізнаємося, що Тося вміє слухати і чути розмову берези (хто з героїв яких творів ще володів таким умінням?), володіє надзвичайно тонким відчуттям природи. Вона навіть помічає, як сонячне проміння падає на землю, вміє робити з кленового пагінця свистки, що виграють *“зеленим звуком”* (Цікаво, чиє це означення? Автора? Чи дівчинка сприймає звук у кольорі, дар, яким володів і П.Тичина? Як ви гадаєте?)

Дівчинка володіє надзвичайно тонким відчуттям світу. Вона може передчувати події: біду, коли Юрко забрав пташенят у матері, їх смерть у неволі. Звернімо увагу: коли Тося біжить до річки, аби врятувати каченят, *“дуби співчутливо поглядали на неї, ніби хотіли допомогти”*. Дівчинка розуміє і відчуває природу, і природа підтримує її. (Цікаво, чому ж кущі

“перепиняли... дорогу, ...шмагали по литках, ніби мстилися невідомо за що?). “*Душею й очима*” (що дає читачеві оце уточнення “душею”, що значить “благати душею?) благає дівчинка каченят: попливіть! “Вона сама ладна була стати тією качкою, сама ладна попливти разом з ними, тільки якби вони пливли”. Але її надії марні.

Чи можна Юрка звинуватити у жорстокості, коли він забрав каченят від матері?

Уявна розправа.

Толя, привівши сільських хлопців, щоб похвалитися своєю знахідкою, зрозумів, хто їх забрав. Він дуже сердитий, він хоче розправитися з Тосею, щоб “не лазила слідом за ним, щоб не втручалася”. І тут автор додає ще одну фразу, яка остаточно дає зрозуміти читачеві, хто ж він насправді, цей хлопчак. Назвіть її. Як ви розумієте цей вислів: “Щоб знала своє місце”? Яке місце відводить Тосі Юрко?

Юрко залишається сам. Як вигадаєте, це закономірний результат чи випадковість, що від нього відвернулися і сільські хлопці? Вони, як і Тося, вирости серед природи і відчують її, уміють переживати і співчувати (“І собі кинулися в річку, й собі взялися... підштовхувати” пташенят, “підтримували знизу долонями, щоб не потонули”). Цікаво, а де в цей момент був Юрко? Автор цього не вказує, а як ви гадаєте? Цікаво, що автор не пояснює, чому перестали дружити хлопці з Юрком (“Чи то вони не приймали його до свого гурту, чи то, як казав Юрко, він не захотів більше з ними знатися”). А як ви думаєте? І чому письменник саме так сказав? Та й про Тосю Юрко висловлюється різко й несправедливо, мовляв, прогнав, бо від неї “слова живого не почувеш”. Чи додає щось до нашого розуміння хлопця це зауваження?

І як же нам бути далі?

Чи усвідомив Юрко, що він накоїв? Як ви гадаєте? Пошукайте відповідь у тексті.

Тося таки вийшла з хати перед від'їздом Юрка. Але не підійшла, “не наважилася”. Як ви гадаєте, чому?

Й нарешті закінчення оповідання:

-Поклич її, – сказала мати Юркові.

-А-а, – махнув той рукою й одвернувся, скривившись.

Що відчував хлопець, що він вкладав у своє “А-а..”? Чи вірите ви у його сором? А хто, на ваш погляд, повинен був підійти першим?* Чи хочете ви, щоб діти помирилися?

Опрацювання тексту.

Тема: відтворення взаємостосунків дітей зі світом природи (качиною сім'єю).

Ідея: засудження жорстокості, байдужості, прагнення піднятися за рахунок хвалькуватості, брехні (Юрко); возвеличення доброти, чуйності, милосердя (Тося).

Основна думка: а) дитина — майбутня доросла людина, яка повинна осмислено ставитися до своїх вчинків, нести відповідальність за них; б) не завдавай шкоди природі, вона варта поваги, любові; має право на життя.

Жанр: оповідання про дітей (оповідання -це невеликий за розміром прозовий художній твір, в якому описується одна чи кілька подій у житті героя та задіяний малий період часу).

Композиція.

Експозиція: ранішня подорож Юрка до річки на рибалку, зневажливе ставлення хлопця до Тосі.

Зав'язка: побачивши сім'ю дикої качки, Юрко назбирав малих каченят собі за пазуху, не звертаючи уваги на крики матері-качки.

Розвиток дії: хлопець приніс каченят додому, намагаючись їх приручити;

Тося вирішує повернути диких каченят їх матері.

Кульмінація: Тося за допомогою хлопців прагне навчити плавати каченят, не дати їм згинуть.

Розв'язка: від'їзд Юрка до міста, його небажання прощатися з Тосею.

Проблеми:

- охорона й збереження дикої природи;
- проблема дружби;
- активного захисту добра;
- совісті й сорому та ін.

Сюжет.

Юрко (який приїхав з міста в гості до бабусі) був задоволений, бо вранці без батьків вирушив на рибалку. Риба не ловилася, а тут ще до нього прийшла Тося, з якою він то мирився, то сварився.

Незабаром діти побачили дику качку з каченятами. Юрко кинувся збирати малих, незважаючи на крики качки. Хлопець приніс каченят додому, намагаючись їх приручити. Малі нічого не їли, ось-ось вони і загинуть. Поки Юрка не було вдома, Тося швиденько зібрала каченят і понесла до води, сподіваючись на те, що вона їм допоможе, віддасть качці-матері.

Дівчина влізла у річку. Вона намагалася привчити плавати каченят. Сільські хлопці, які прибігли до річки, допомагали їй.

Юрко, від'їжджаючи до міста, навіть не хотів проститися з Тосею. Хлопець не був і впевнений, що вона до нього підійде.

Відтворення подій за допомогою технології «Ланцюжок»

Похід Юрка до річки ранковим лісом -> Юрко і Тося на риболовлі -
>Розмова між дітьми дорогою додому -> Зустріч із качиним виводком ->
Каченята в ящику біля хати -> Тося з каченятами біля річки ->Допомога
хлопців ->Від'їзд Юрка у місто.

Сьогодні ми з вами розглянули ще один прекрасний твір Є. Гуцала, який
учить нас добра, людяності, застерігає від черствості, нахабства, егоїзму. І
хай залишає по собі це оповідання доволі суперечливі почуття (і жаль, і
гнів, і щирю приязнь, і співчуття, і дружнє ставлення), але все ж таки зумів
автор досягти найголовнішого – не дати пророки байдужості в серцях
юних читачів. Цінуйте, любіть, бережіть світ довкола себе, учіться бачити
красу в кожній дрібничці, а побачивши, не займайте, не руште, адже
створена ця краса для всіх.

- Для чого живе людина? Який слід вона залишить на землі ? Відповіддю
на це запитання буде **притча Василя Сухомлинського**, яку я вам зараз
розкажу.

Старий Майстер побудував кам'яний будинок. Став та й дивиться зі
сторони. „Завтра в цьому будинку оселяться люди”,- думав він.А в цей час
біля будинку грався семирічний хлопчик. Він скочив на тільки що
цементований поріг і залишив на ньому слід своєю маленькою ніжкою.

Минуло багато років. Хлопчик став дорослим чоловіком. Життя його
склалося так, що він часто переїжджав із міста в місто, ніде довго не
затримувався ні до чого не прив'язувався ні руками, ні душею. Прийшла

старість. Згадав літній чоловік про рідне село на березі Дніпра. Захотілося йому відвідати свою Батьківщину. Приїхав чоловік на рідну землю. Зустрічається з людьми, називає своє прізвище, але всі тільки плечима знизують - ніхто не пам'ятає цього чоловіка.

Зустрівся на дорозі старенький дідусь та й запитує його:

- Щось, можливо, ти залишив після себе? Чи є в тебе син або донька?
- Ні, немає ні сина, ні доньки, - відповів літній чоловік.
- Можливо, ти посадив у нашому селі дерево?
- Ні, не посадив я сад...
- Можливо, ти поле засіяв?
- Ні, не працював я у полі...
- А, може, ти вірші пишеш, пісні складаєш?
- Ні, і цього я не вмію...
- Тоді ,хто ти такий? Що робив усе своє життя?-з подивом запитав дідусь. Нічого не зміг відповісти літній чоловік. І раптом він згадав ту мить, коли залишив свій слід на порозі одного будинку. Підійшов чоловік до нього. Стоїть будинок, як учора збудований, а на порозі -закам'янілий слід його дитячої ніжки. „Ось і все, що залишилося після мене на землі,- з гіркотою подумав літній чоловік. -Але цього мало! Не так потрібно було прожити своє життя..."

Ви погодитесь зі мною , що ця людина витратила все своє життя на дрібниці. Я бажаю вам, щоб ви ніколи не відчували гіркоту життєвого полину у зрілі роки, не шкодували, що життя пройшло марно.

Не втрачайте людської гідності, не принижуйте інших. Станьте на захист скривдженого.

Хай ніколи люди не осудять вас і не скажуть : „Тіло твоє в золоті, а душа в болоті”.

Умійте виховатися так, щоб не „сипати сіль” на чужі болючі рани, щоб гучно не ступати брудними чобітьми там, де треба затамувати подих; щоб не вриватися в двері, коли треба тихенько на пальчиках зайти в кімнату, щоб не сміятися тоді, коли всім сумно.

Домашнє завдання

1. Скласти план до характеристики образів Тосі та Юрка, дібрати цитати.

2. Дати відповіді на тестові завдання.

1.Зранку Юркові добре дихалося, коли йшов стежкою:

а) через старий дубовий ліс; б) вздовж зеленого гаю; в) біля широкої річки.

2. Від чого радів Юрко, прокинувшись вранці? Бо:

а) батьки подарували йому новий велосипед;

б) випала можливість самому порибалити, не чекаючи батьків;

в) розпочалися літні канікули.

3. Який художній засіб використав Є. Гуцало у творі, висловлюючись:

«Ліс на хвилю заслухався...»

а) Епітет; б) метафору; в) порівняння.

4. Коли Юрко закинув вудочку в річку, то відразу на поплавці хлопець побачив:

а) муху; б) бджолу; в) метелика.

5. На думку хлопця, риба боїться, коли:

а) багато людей; б) хтось пропливає на човні; в) по річці плавають качки.

6. Сидячи з вудочкою на березі річки, Юрко був незадоволений через те, що:

а) біля нього сиділа Тося; б) почав моросити дощ; в) забув приманку для риби.

7. Юрко приїхав із міста:

а) в гості до бабусі; б) на річку, щоб відпочити біля водоймища; в) до лісу, щоб назбирати грибів, ягід.

8. Хлопець збрехав Тосі, що він з батьком спіймав:

а) крокодила; б) сома; в) великого коропа.

9. У пересувному зоопарку, який приїхав до міста, не було:

а) лисиць; б) крокодилів; в) носорогів.

10. Раса характеру, яка притаманна Юркові:

а) доброта; б) улесливість; в) брехливість.

11. Хто допоміг хлопцю вислідити дику качку з каченятами?

а) Сільські хлопці; б) бабуся хлопця; в) Тося.

12. Після, того як Юрко позасовував у пазуху каченят, дика качка:

а) почала його переслідувати; б) біла хлопця крилами; в) злетіла вгору.